

**Geert Hofstede és Gert Jan Hofstede:
Kultúrák és szervezetek – Az elme szoftvere**
McGraw-Hill, 2005 –VHE Kft, Pécs, 2008. 520 lap

A kultúrával foglalkozó, meglehetősen terjedelmes könyv alapvetően szociológiai mű, amely napjainkban széles körű érdeklődésre tarthat számot. Az előszó, ill. a bevezetés szerint: „A kulturális különbözőségek témája ... nem csupán és nem első sorban a társadalomtudósok vagy a nemzetközi üzleti életre szakosodott hallgatók számára érdekes. Mindenkit érint, aki saját kis szűk körén kívül emberekkel találkozik, és modern világunkban ebbe a körbe szinte mindenki beletartozik.” „E könyv célja, hogy segítséget nyújtson a világ minden táján élő emberek gondolkodásában, érzéseiben és cselekedeteiben rejlő különbségek kezeléséhez.” Ugyanitt hangsúlyozzák a szerzők, hogy a könyv „az intelligens laikus olvasó” számára készült.

A fentiek már önmagukban is igazolhatnák, hogy a könyv ismertetését egy természettudományos kutató vállalja, akinek tudományos együttműködési során a Föld számos országával és kultúrájával volt módja érintkezni. Ehhez járul azonban a recensens utóbbi időben előtérbe került érdeklődése a kultúra és különösen a tudomány és kultúra kapcsolódásai, sőt egymásba ágyazódása iránt.

A könyv szöveges részének* mintegy kétharmadában a szerzők a nemzeti kul-

túrák un. „dimenzióival”, azaz legjellemzőbb vonásaival foglalkoznak. A kultúrát különben „mentális programként” definiálják, innen a könyv alcíme is. Öt ilyen jellemző vonást különböztetnek meg: hatalmi távköz, individualizmus-kollektívizmus, maszkulinitás-femininitás, bizonytalanságkerülés, hosszú és rövidtávú orientáció. Ezeket a dimenziókat definiálja és részletesen tárgyalja a könyv. Például a hatalmi távközt így határozza meg: „...a hatalmi távköz azt fejezi ki, hogy milyen mértékben várják el, és fogadják el az ország intézményeinek és szervezeteinek kevesebb hatalommal rendelkező tagjai a hatalom egyenlőtlen elosztását.” Vagy: „A bizonytalanság-elkerülést... úgy határozhatjuk meg, mint annak mértékét, hogy az adott kultúra tagjai mennyire tekintik fenyegetésnek a kétes vagy ismeretlen helyzeteket.” Hogy az egyes nemzetek mennyiben rendelkeznek a fenti tulajdonságokkal, pontosabban, hogy hol helyezkednek el ezeknek a jellemzőknek a rendszerében, azt kiterjedt szociológiai felmérésekkel vizsgálták meg (mélyinterjúk, kérdőívek), és az eredményeket statisztikai módszerekkel analizálták. Vizsgálatukban vagy értékelésükben részben maguk a szerzők is részt vettek. Közülük egyik igen fontos volt az IBM világcég leányvállalatainak dolgozóira vonatkozó adatfelvitel, amely 50 országra terjedt ki.

A könyv részletesen tárgyalja a fenti „dimenziókat” az egyes országokra vonatkozóan, a vizsgálatok eredményeit

* A könyv terjedelmének jelentős részét ugyanis (az 520 oldalból 70 oldalt) a jegyzetek, a szerzők rövid életrajza, az irodalmi jegyzék és a névmutató képezik.

pedig táblázatokban, diagramokban közli. Ugyancsak tárgyalja a különböző jellemző tulajdonságok (dimenziók) közötti kapcsolatokat, amelyeknek során igen érdekes összefüggéseket tár fel.

Ami az olvasónak feltűnik, hogy az egyes országokra vonatkozó adatok mennyire „szórnak”, a köztudatban meglévő nagy kulturális egységek, mint a zsidó-keresztény, mohamedán, buddhista, hindu stb. (lásd pl. Huntington nevezetes könyvét) alig-alig jelennek meg. Vagy talán a módszer nem lenne alkalmas erre? Bár azért olvashatunk a könyvben ilyen és hasonló megállapításokat is, mint: „A keleti vallásokat (a hinduizmust, a buddhizmust, a sintoizmust és a taoizmust) egy mély filozófiai választóvonal különíti el a nyugati (zsidó, keresztény, mohamedán) vallásoktól.”

Itt érdemes megállni egy percre és elgondolkozni a módszer megbízhatóságán, hibalehetőségein. Szomszédos, lényegében azonos történelmi múltú országok között nem egy esetben akkora különbségeket mutatnak ki, ami alig fogadható el. Pl. Magyarország és Szlovákia a kollektív magatartás és a hatalmi távköz szempontjából teljesen ellentétesnek mutatkozik, az előző igen erősen kollektivistá kis hatalmi távközzel, a másik kifejezetten nagy hatalmi távközű és inkább individualista. Itt kell megjegyezni, hogy Kopp Mária hasonlóan nagy volumenű vizsgálatban azt mutatta ki, hogy a magyar társadalom olyan szélsőségesen individualista, mint az angol vagy az amerikai. Az is bizonyos kétélyeket ébreszt, hogy a hatalmi távköz – vagyis az, hogy hogyan kezelik az emberek az egyenlőtlenségeket – Szlovákia, Szerbia esetében nagyobb, mint az arab országoknál (Magyarország, Ausztria pedig a legkisebb hatalmi távközű országok között van), míg Franciaország pl. közelebb van az arab országokhoz, mint

Nagy-Britanniához. A vizsgálatok adatai értékeseknek tekinthetők ugyan, de bizonyos fenntartással kell kezelnünk azokat, hasonlóan, mint pl. a közvélemény kutatásokét a pártpreferenciák felmérése esetén. Előfordulhat, hogy az emberek ilyen vagy olyan okból pl. nem igazi álláspontjukról vallanak (pl. Szaúd-Arábia), másrészt a felmérés alanyainak kiválasztása sem mindig problémamentes (pl. a fejlődő országokban csak bizonyos rétegekből választhatják azokat és kérdés, hogy ezek mennyire jellemzők a kérdéses társadalomra).

Mindenesetre a nemzetek közti különbségeknek, a nemzeti kultúráknak igen nagy jelentőséget tulajdonítanak a szerzők (bár valójában esetükben nem nemzetekről, hanem *országokról* van szó). „A könyv legnagyobb részét a nemzetállamként ismert kulturális kategóriának szenteltük...” Egyébként is van a recenzensnek egy olyan érzése, hogy a tárgyalt dimenziók, bár fontosak és érdekesek, de nem eléggé „mélyek”. Vagyis milyen alapvető értékek vannak a vizsgált dimenziók mögött? Pl., hogy a társadalom tagjai a hatalom hajhászásában vagy a szolgálatban látják-e életük célját, a boldogság „zálogát”. Másrészt nem lehet a vallás jelentőségét a kultúrában lebecsülni, akkor sem, ha annak szerepe, jelenléte nem tudatos, nyilvánvaló, explicit formában jelenik meg.

Abban a részben, amelyik a szervezeti (vállalati) kultúrákkal foglalkozik nagyon határozottan megkülönbözteti a nemzeti és a szervezeti kultúrákat. „Az, hogy a *kultúra* szót nemzetekkel és szervezetekkel kapcsolatban egyaránt használjuk, azt sugallja, hogy a kétféle kultúra tulajdonképpen azonos jelenséget takar. Ez nem helyes: a nemzet nem szervezet, és a kultúra e két típusa teljesen eltérő jellegű.” „A *nemzeti kultúrák* az életünk első tíz éve alatt a családban, a

lakókörnyezetben és az iskolában elsajátított mentális szoftverünk részét képezik, és a legtöbb alapvető értékünket tartalmazzák. A *szervezeti (vagy vállalati)* kultúrákat akkor sajátítjuk el, amikor fiatal vagy nem is annyira fiatal felnőttként, de már szilárdan kialakult értékrendszerrel belépünk a munkahelyi szervezetbe.”

A szervezeti kultúrák között szó esik még az ún. foglalkozási kultúrákról (pl. a mérnököknek van egy sajátos kultúrájuk – amely más mint az orvosoké vagy a pékeké), amelyek léteznek akkor is, ha akármilyen szervezetben dolgozik is valaki egyébként.

Az utolsó részben a kulturális különbségek következményeit tárgyalja a könyv mai világunkban: a konfliktusokat és kompromisszumokat, a megoldások keresését. „Közös fennmaradásunk szem

pontjából lényeges az, hogy egyre inkább tudatára ébredjünk a saját mentális „szoftverünk” okozta korlátoknak, szemben a másokéval”. „Valójában ez az egész könyv arról szól, hogy egyetlen emberi lény sem képes elkerülni azt, hogy állandóan értéksztandardokat alkalmazzon. A sikeres interkulturális találkozások előfeltétele az, hogy a partnerek higgyenek saját értékrendszerükben. Ha nem teszik, elidegenedett emberek lesznek, saját identitás nélkül. Az identitás biztonságérzetet ad, amely lehetővé teszi azt, hogy nyitott szívvel vállalják a találkozást más kultúrákkal.”

Végül meg kell említenünk Varga Károly bevezető tanulmányát, amelyik felvázolja a szociológia fejlődését világviszonylatban és a magyar helyzetet 1956 után.

Berényi Dénes

Tudomány és politika

Szerk. Mosoniné Fried Judit és Tolnai Márton.

Typotex Kiadó, Budapest, 2008. 248 lap

Ahogy a tudomány műveléséhez egyre több pénzre van szükség, úgy növekszik a politika befolyása a tudományos kutatásra, és annál szorosabbá válik a kapcsolat a kutatók és a politikusok között. Ennek a jelenségnek a tanulmányozása a „tudományok tudományának”, vagy a legújabb angol kifejezéssel „Science and Technology Studies”-nak (STS), röviden tudománytannak a feladata. Hazánkban ennek a tudományágnak különösen az a területe vívott ki elismerést, amelyet tudománymetriának neveznek. Azt, hogy a tudománytannak ezen túlmenően is komoly művelői vannak, éppen ez a kötet bizonyítja.

Az előszón kívül a könyv kilenc tanulmányt foglal magába, amelyekhez angol nyelvű összefoglaló, névmutató és a szerzőkre vonatkozó rövid információ csatlakozik. A szerzők közül kettő külföldi, egyikük tanulmánya a Németország egyesülése utáni tudománypolitikai, tudományszervezési intézkedéseket elemzi, másikuk ugyanezt teszi a szuverenitását visszanyert Észtország esetében.

Az Előszó szerint (*Mosoniné Fried Judit*) a könyv fő célja, hogy olyan kérdésekre irányítsa a figyelmet, amelyekkel – bár a vonatkozó nemzetközi irodalom tematikai előterében szerepelnek – itthon nemigen foglalkoznak. Ilyen többek